

MOKRINSKE HRONIKE

E pa, baš o takvim stvarima treba govoriti. Samo pisci pripovedaju o tome. Ostali se to nikada neće usuditi. Da ne naštete svom ugledu. Da ne unište sliku o sebi. Tu ih ti sve šišaš, jer ti si pisac, ti se ne bojiš iskazati život takav kakav jeste.

Ticijano Skarpa

1.

Pop je živeo u ulazu do mog. Bio je dosta stariji od mene. Bio je stariji i od mog starijeg brata. Bio je jedina osoba koja je srušio sve predrasude o jedincima kao samoživim i narcisoidnim osobama. Jednom je tako čitava bulumenta iz naše zgrade krenula biciklima u krađu trešanja. Moj brat Sreten nije želeo da me povede. Rekao je da sam mali i da se gubim. „Mali si, gubi se!“ Kad me je Pop ugledao kako stojim snuždeno i jedva zadržavam suze, prišao mi je, čučnuo kraj mene i rekao mi: „Hajde, Đido, sa mnom.“ Popeo me je na paktreger svog crnog bicikla „partizan“. Obgrlio sam ga oko struka. Uputili smo se preko pruge, makadamom, sve do jednog od retkih vinograda u tom delu mokrinskog atara. Velika, razgranata trešnja bila nam je orijentir. Jurili smo. Prašina se kovitlala za nama. Najzad smo, uz puno truckanja, stigli na odredište. Sišao sam s bicikla i hodao, gotovo neprimetan, iza bučne balavurdije. Pop me je uhvatio za ruku. Stajali smo ispod ogromne krošnje. Lako me je popeo na prvu, najdeblju granu. Potom je iz svojih akcijaških, zelenih i stoput krpjenih bermuda izvukao kožni kaiš. Kad se popeo na trešnju, oko struka me je vezao za drvo. „Ovako ćeš biti sigurniji. Ne brini, ubacivaću ti trešnje u majicu, samo je raširi.“ I tako sam srećno sedeo vezan Popovim kaišem (da li je bio ukrašen petokrakama sa srpom i čekićem?) i jeo slatke, pomalo i prezrele, tamnocrvene trešnje. (Pop je bio visok kao jarbol. Pop je umro mlad. Lekari su mu, pričao mi je Sreten, na dojci otkrili zloćudnu izraslinu krupnu poput *germersdorfske* crne trešnje. Nisam otišao na njegovu sahranu.)

2.

Pred polazak u bioskop tata mi je na grudi zakačio pozlaćenu značku „Titov potpis“ (proizvodnja „Aurometal“, Subotica). Iglu je nekoliko puta pažljivo provukao kroz vuneno predivo „zlatiborca“, koji mi je mama kupila tog proleća u Sirogojnu, i savio je. Prvo smo svratili do Ramiza i kupili dve čašice prženog suncokreta. Pop nas je čekao ispred Doma

kulture „Rada Trnić Popa“. Obradovao sam mu se. Tata je žurio na rukometni stadion. Sudio je na turniru u malom fudbalu. Dogovorio se s Popom da dođe po mene nakon projekcije „Snežane i sedam patuljaka“. Mama je bila na službenom putu u Sloveniji, a Sreten je igrao na turniru za „Luftike“. Pop me je smestio u red ispod galerije i otišao. Domom kulture se širio oštar miris znoja, buđi i prašine. Rasklimatane stolice bi zaškripale svaki put kada bih se i najpažljivije promeškolljio. (Mama i tata su upravo u ovoj sali započeli ljubavnu vezu iz koje ćemo proizaći moj brat Sreten i ja.) Samo što je kino-operater ugasio svetlo u dvorani, do mene je seo neki suvonjavni mladić u belom odelu. Ubrzo je prebacio ruku preko mog ramena i bezuspešno pokušavao da izvuče značku s Titovim potpisom. Kako je igla bila savijena, nikako nije mogao da je iščupa iz džempera. Primitio sam to i tiho rekao: „Tata ju je pričvrstio da mi ne ispadne.“ Nastavio sam da grickam suncokret iz fišeka napravljenog od novinske hartije, kao da se ništa nije desilo. Mladić se odmah udaljio dva-tri sedišta od mene. Nakon toga sam na miru odgledao crtani film do kraja. Nestrpljivi su iz sale počeli da izlaze i pre nego što će krenuti odjavna špica. Pop me je čekao u holu Doma kulture. Na njegovo pitanje: „Kako ti se svideo film?“, odgovorio sam potišteno: „Hteo je da mi ukrade Tita!“ Gledao me je u neverici. Objasnio sam mu. Tražio je da mu pokažem geliptera koji je u bioskopu sedeo pored mene. „Tamo. U čošku. Belo odelo.“ Pop se u dva-tri koraka našao ispred njega. „Tita si hteo da ukradeš detetu?“ Tek tad sam shvatio da mi je poznat taj tamnopusi mladić: viđao sam ga na seoskim priredbama kako u folklornoj nošnji igra „sitno banatsko“. „Nisam ja, Pope, majke mi.“ Pop je samo gadljivo odmahnuo rukom i okrenuo mu leđa. „Idemo na sladoled kod Omera.“ Na mokrinskom korzou, ispred stare apoteke, mimosišli smo se s jednim zagrljenim parom. Pop ih je poznao. Mangupski je dobacio devojci: „Gde si samo našla tog propalog golmana?“ To mi je bilo toliko smešno da sam tati posle turnira sve vreme samo o tome pričao. Tek kod kuće sam mu se požalio na to kako je neki lik u belom odelu pokušao da mi ukrade Tita. Učinilo mi se kako je, više za sebe, promrmljao: „Pa šta on zamišlja da je? Beli Bora Perjar?“

3.

Trošna zgrada u kojoj smo stanovali imala je dva ulaza. Stanovi u ulazu u kom je živeo Pop bili su veći za jednu sobu od onih iz našeg ulaza, podjednako prljavog i ružnog. Jedino su se po tome razlikovali. (Stric Baka je sa svojom porodicom živeo u stanu pored nas.) Jednospratnica je posle rata izgrađena na mestu velelepne gazdaške kuće, koju su revolucionarna omladina i članovi partije srušili do temelja. Od njenog materijala su komunističke vlasti kasnije sazidale upravnu zgradu Kombinata i Dom kulture. Čak su i stoletne dudove izvadili kako nikoga ne bi podsećali na bogatstvo nekadašnjeg seoskog kulaka, koji je sada živeo u maloj, dvorišnoj, pomoćnoj kućici od naboja. Stanovi su izgrađeni bez mokróg čvora, pa su stanari s vremenom, svako za sebe, uvodili vodovodnu i kanalizacionu mrežu. U dvorištu su izgrađene šupe i garaže, a iza njih poljski klozeti do kojih se stizalo, kroz repuh i kukutu (koje smo mi zvali „repuva“ i „guguta“), utabanom zemljanom stazom. Svakom

stanu je pripadao po jedan nahereni, smrdljivi, drveni nužnik, kojih je bilo ukupno deset i iza kojih je iskopana plitka rupa za bacanje smeća, koju niko nikada nije praznio nego se otpad decenijama gomilao do zamašnih visina. Prostor oko deponije činio je naše carstvo. Pop, Sreten i ostala deca iz zgrade su tu prvo napravili kućicu na bagremovom drvetu, a potom su iskopali i zemunicu. Ulaz je bio dozvoljen samo odabranima. Jednom su nagovorili brata i sestru, koji su se u Mokrin doselili iz Beograda, da se krvnički potuku, uz obećanje da će, onoga ko bude pobedio, primiti u družinu i dozvoliti mu da koristi kućicu i zemunicu. Sestra je pobedila. Njenog brata su, kao i mene i Pavla onomad, primili na Popov nagovor. U dečaćkim igrama bio sam „zlatna buva“. Borili smo se protiv zamišljenih Nemača. Sreten je rekao da ću u njihovom odredu biti komesar. Nisam želeo da budem mesar kao deda Georgije. Rasplakao sam se. Ništa nisu vredela bratova objašnjenja. Nisam mu poverovao kada mi je rekao da komesar ima veliku moć. Nadurio sam se i krenuo kući. Popu je bilo žao. „Cele, pusti ga, neka bude kurir i borac-bombaš poput Boška Buhe. Ćiđo, ti si dobar pionir, zar ne?“ Opasao mi je svoj kaiš oko struka i zadenuo za njega, poput bombi, male klipove ukrasnog kukuruza. Naš partizanski odred je krenuo u oslobađanje okupirane teritorije. Prošli smo neprimetno pored grma ogrozda, provukli se preko ruševina napuštenog svinjca i sakrili se ispod kotarke. Strelci su zategli lukove i trščanim strelama sa zašiljenim žbicama skinutim sa starog točka gađali neprijatelja. Pas je strašno zaskičao. Odjurio je ka kapiji sa strelom zabodenom u leđa. Iz kućice je istrčao starac. Uhvatio se za glavu i počeo glasno da zapomaže. „Mene ubijte, menel“, vikao je. Pretrnuli smo od straha kad je pošao pravo k nama, vičući: „Sve ste mi uzeli, šta još hoćete?“ Odred je nakon te nesrećne akcije rasformiran. Rat je bio završen. Pop i Sreten su odlučili da naprave teren za mali fudbal i košarku. Sva deca su radila danonoćno. Odrasli su se spontano priključili izgradnji tek u završnoj fazi naše omladinske radne akcije. Jedan agronom je čak, uz pomoć traktorista s poljoprivredne ekonomije, napravio čelične golove, klackalice i ljuljaške. Naše dvorište je dobilo potpuno nov izgled. Kada se nisu održavali turniri u fudbalu ili u košarci, igrali bismo „čilingere“. U toj igri jedan igrač je bacao drveni štap u nameri da sruši konzerve (ili „piksle“, kako smo ih zvali) poređane jednu na drugu, dok je drugi morao da ih pokupi i ponovo složi pre nego što bacač dotrči do svog štapa i načepi ga nogom. Popu u toj igri nije bilo ravnog. Kad bi udario o zemlju njime ili kada bi zamahnuo tim drvenim štapom pretvarao bi se u Tora, sina Odina. Nikada nije promašivao. Nasledio sam njegov nepobedivi štap, koji je ukrasio silnim rezbarijama i urezima, ali više nisam imao s kim da igram „čilingere“. Bio sam jedni dečak u bataljonu devojčica. Naučio sam da igram „lastiš“ i da pevam: „Na vrelom pesku karavan će proći, mladi stražari vodiće nju, lancima vezanu. Dum, dare, dare, dare, dum, dare, dare, dare, bum, čiro, čiro, čiro...“

4.

Baka Vida mi je često pričala strašne priče o nekrštenoj deci, odsecanjima glava, vešanjima, ubicama, lopovima, požarima, nesrećama, bolestima, avetima, sablastima, vilama,

vešticama, duhovima, čudovištima, vukodlacima, aždajama i divljim životinjama. Nije me bilo strah dok bih ležao šćučuren uz nju, na otomanu ispod „labrnjeg“ prozora koji gleda na komšijsko dvorište i zamišljao opasna vilinska kola u koja upadaju zavedeni momci. Jedna od njenih omiljenih strašnih priča bila je ona o Kozacima koji su u Banatu ratovali protiv partizana. „Strašno je bilo“, pričala je baka. Razvalili su kapiju i ujahali u dvorište, vitlajući isukanim sabljama. Esesovci su za to vreme vršili premetačinu u kući. Baka Vida je, s dvogodišnjim prvcem u naručju, nemoćno gledala kako nemački vojnik podiže iz kolenke njenog drugog, tek rođenog sina i zagleda da li ima nečeg sakrivenog u dečjoj postelji. Dedu Georgija su uhapsili i odveli na robiju. Nisu pronašli partizansku bazu, niti skriveno oružje. (Baka Vida je do smrti psovala Hitlera.) Nije bilo strašnije priče od te kako đavo lično diže mog oca iz kolenke. Često sam s njom odlazio u vinograd. Usput mi je pričala o zmijama koje vrebaju sklupčane u travi ili o osinjacima sakrivenim u krošnjama drveća. Konji bi u tim pričama uvek skapavali u mukama. Nagazili bi otrovnice ili bi glavom obarali osinjake. Dok bi ona brala višnje, verući se vešto na najviše i najtanje grane, ja bih radio-antenom, koju sam pronašao u Šojkinoj radionici, jurio gundelje. Ti tvrdokrilci su bili Kozaci s kojima sam se mačevao. Put do tavana vodio je kroz elektro-radionicu. „Motalica“ za pravljenje kalemova bakarne žice bila je pričvršćena za tezgu. To je bio moj „karusel“ koji sam vrteo do besvesti. Iznad tezge stajala je zastakljena kutija s natpisom: „Srećan rođendan, Veruška!“ Uključen u struju, taj natpis bi svetleo i treperio poput neonskih reklama. Stric bi za viklovanje elektromotora koristio i baka Vidinu rernu. Njoj nije bilo pravo. „Zagorevaju mi štrudle zbog toga“, tvrdila je. Osim alata, šrafova, žica svih vrsta i gomile rasturenih uređaja, u Šojkinoj radionici bilo je i postera nagih devojaka. Dok bih se drvenim merdevinama penjao na tavan, redovno bih se oslanjao o grudi neke brinete koja je reklamirala „Sava“ gume. Baka Vida je ponekad govorila kako Šojkina žena Anica ima sise na ramenima. Onda bi svojim koščatim prstima, na pogrbljenim ramenima, pokazala mesta, gde su se, po njoj, nalazile strinine grudi. Nisam znao šta to znači. Moj stric je – nakon što su se moji roditelji i brat odselili u stan dobijen na korišćenje od Kombinata – sa svojom tročlanom porodicom živeo u prednjoj sobi bakine i dedine kuće na Ravnom Bregu. Često su se selili. Dolazili bi i odlazili preko noći. Šojka je imao stotine singl-ploča, koje su nekada mokrinski kino-operateri puštali pre filmskih projekcija. Moja sestra Veruška i ja bismo ih danima preslušavali. Pevali bismo: „Nek oči tvoje brižne / Večno krasi topli sjaj / Nek je tebi mama Huanita / Zato srećan pozdrav taj!“ (Baka je krajevima svoje marame brisala suze dok je gledala „Jedan dan života“.) Stric Šojka je imao televizor u boji. Mi nismo. Odlazio bih kod njih da gledam „Odiseju“ sa Bekimom Fehmijuom u glavnoj ulozi. U jednoj epizodi će ga napasti „kurkućice, šušumige i karakondžule“ koje kao da su iskočile iz baka Vidinih priča. Stric Šojka je krenuo očevim stopama. Voleo je da se opija. Baka bi mu pijanom govorila: „Što te nisam bacila u Tisu kad smo bežali pred Rusima!“ (Jedna od strašnijih bakinih priča bila je ona o pijanim Rusima koji siluju odreda sve žene po oslobođenim selima.) U stvari, za stričevu sudbinu baka je krivila izvesnu Mađaricu koja ga je čuvala dok je ona danonoćno šila. Rasplakanoj bebi je dadilja dala da sisa pelenu natopljenu u čaj od maka. Šojka je spavao

dva dana bez buđenja. Otad ga je, tvrdila je baka, privlačilo piće. A kao dete je bio miran kao devojčica. Voleo je da se, s mlađom sestrom, igra „tetaka iz Amerike“ i to kod drvene kapije, na zemljanom delu prednjeg dvorišta. To mesto je i meni bilo omiljeno za igru. Tu sam se sa Emilom igrao kauboja i Indijanaca. Sve plastične figurice kojima smo ratovali bile su crvene. Ponekad bih se sa svojim školskim drugom igrao i na kotarci. Tu nam je, u gomilama kukuruza i „čokanjica“, bila partizanska baza. Šojka je bio Emilov teča, pa je i njemu, kao i meni, bilo dozvoljeno da istražuje radionicu. Uzeli bismo sijalična grla, ampermetre, prekidače i spletove žica. Sve bismo to montirali na drvene prečage čardaka i napravili ratnu radio-stanicu. Baka Vida bi nas, tokom primirja, pozvala na užinu. Dala bi nam debele i teške, rumunske keramičke šolje s kokošnjim ili pačjim žumancima posutim kristalšećerom. Mutili bismo ih dok se šećer ne bi rastvorio, a žumanca postala kremasta. Baka bi nas ponekad poslužila i pošećerenim mlevenim makom s mlekom. Jeli bismo taj bakin specijalitet iz plehutih tanjira. Naše kašike bi sprinterski grebale po metalu. Emil je uvek bio brži od mene. Posle bismo trčali u klozet, koji se nalazio u dnu drugog dvorišta, odmah uz baštensku ogradu. Sreten je oblepio nužnik posterima „YU grupe“, „Smaka“ i „Atomskog skloništa“. Jednog prohladnog jutra me je mrzelo da stazom od cigala idem čak do nahe-renog, drvenog „prokota“, pa sam mokrio odmah pored vrata letnje kuhinje. Onako sanjivog i bunovnog, napao me je gusan. Skočio je na mene, oborio me na zemlju i ugrizao me ispod levog oka. Vrištao sam kao pomahnitao. Gusan me je udario krilima poput Muhameda Alija. Baka je dotrčala, opsovala Hitlera i svom snagom odalasila gusana metalnim nokšiom. Ošamućeni gusan se zateturao i izvrnuo na leđa. Baka ga je uhvatila za šiju i vratila u ogradu iz koje je netom pobegao. Plakao sam još više kada sam shvatio da mi niz obraz curi krv. Tog dana smo, neplanirano, ručali pernatog Muhameda Alija. Inače, baka je volela da sprema supu od golupčića ili morki, a da nedeljom ispeče petla ili ćurku sa orahom u kljunu. Imala je i jata „mutavih“ pataka i gusaka koje je kljukala kukuruzom. Kad joj je nestala jedna gojazna patka, baka je posumnjala da ju je ukrala komšinica Zorka. Popela se na dvokrake drvene merdevine i provirila kroz komšiničin mali kuhinjski prozor. Potom je uzela momački kišobran strica Bake i kuku provukla kroz ušicu poklopca kojim je baba Zorka pokrila veliki lonac. Baka Vida je bila ubeđena da je u supi ugledala svoju voljenu, masnu patku. Njih dve od tog nemilog događaja nisu govorile, iako krađa „mutavke“ nikada nije dokazana. Baba Zorka je bila majka direktora škole Leke. Njegova supruga Zorica je bila moja učiteljica. Oni su bili kumovi mom mlađem stricu i strini. Njihov sin Mita bio je pesnik i živeo je u Novom Sadu. Često je u Mokrin dovodio svog mentora – Miroslava Antića. Sakriven u dedinoj kotarci, posmatrao bih krišom ostarelog i bolesnog pesnika kako se u komšijskom dvorištu, poput deteta, igra s psima. Moj pas se zvao Floki i poklonila mi ga je baka Vida one godine kada je umro deda Georgije. Nakon dedine smrti, moj brat Sreten se preselio kod baka Vide. Spavao je u prednjoj sobi s nožem pod jastukom. Naravno, i on je kao mali slušao bakine strašne priče. Brat i ja smo bili nekršteni. Ta činjenica je strašno uznemiravala našu bogobojaznu baku. Jedne Lazareve subote sam, s vrbovom grančicom u ruci i zvončićem oko vrata, išao s njom u litiju oko mokrinske crkve. Moj otac

komunista se zbog toga strašno naljutio na nju. Zabranio joj je da me ubuduće vodi na Vrbicu. Baka je s vremenom postajala sve zaboravnija. Pričala mi je kako je neka njena rođaka radila kao prodavačica, ali nije mogla da se seti šta je prodavala. Pokazivala mi je prstom na zid, a ja sam ređao sve što bi mi palo na pamet: kreč, četke, farbe. Na kraju se ispostavilo da je rođaka radila u semenkari i prodavala prženi suncokret. Na nju su je podsetile „rolje“ s mustrama glava suncokreta, kojima je žena zidara Đurike nedavno dekorisala zidove renovirane bakine letnje kuhinje. Konzerva goveđe paštete ju je, recimo, podsetila na volove njenog oca, bogatog paora i suvlasnika mlina u Karlovu. Pričala mi je kako je pre deda Georgija bila udata za nekog sadistu koji ju je uprezao u amove. Bičevao ju je životinjski dok je teglila volujska kola. Zatekao sam je jednog dana naslonjenu o masivno, drveno postolje velikog mlina za mlevenje maka. Pokazala mi je prstom da budem tih. „Spava“, rekla je. Pomislio sam da u kuhinji spava Šojka. Provirio sam kroz staklena vrata, ali nikoga nisam video ispruženog na otomanu. Ušao sam polako u kuhinju. Na kauču je spavao list iscepan iz kataloga, koji je baki poklonila Emilova mama. Baka je manekena ušuškala kuhinjskom krpom. Kada sam to ispričao tati, on je, uz saglasnost mojih stričeva, baku odveo u starački dom. Nekoliko meseci kasnije, po povratku iz škole, Pavle me je čekao na autobuskoj stanici. Bio je ozbiljan. Odveo me je u stranu, dalje od bučne gomile đaka-putnika. Rekao mi je da je baka Vida umrla. Mnogo godina nakon njene sahrane, čuo sam užasnu priču da ju je, nekom prilikom, jedan nasilni starac udario po glavi svojim drvenim štapom za hodanje. „Od toga je umrla“, tim rečima bi završavali priču oni koji su mi je poverljivo saopštavali. Moj tata je rekao da ti ljudi pričaju gluposti. Za razliku od njega, ja nisam sasvim odbacio njihove neproverljive tvrdnje. Baka Vida je, nažalost, živela strašne priče.

5.

„Živeo sam kao ker, sahranite me kao kera“, progundao je moj deda Georgije, stežući me za ruku. Pre toga sam čuo kako mu je Šojka rekao da deda-štric Mila u mrtvačkom sanduku izgleda zdravije od njega. (Deda Milino pravo ime je bilo Milan. Mog dedu su svi zvali Đura, a retko ko je znao da mu je kršteno ime bilo Georgije.) Brat mog dede je mašinbravarski zanat izučio u Pešti; bio je cenjeni majstor i vlasnik parne vršalice. Moj deda je bio vlasnik nekoliko mesara u Mokrinu i ložač na prekoookeanskom brodu. Radio je kao mesar u Buenos Ajresu i Kardifu. Penzionisao se kao poslovođa kikindske „crevare“. Bio je širom Banata poznat po kobasicama „debrecinama“. Deda Georgije je voleo kafanu. Propio je nasleđeni „kapital“ i mnoge plate iz klanice. To baka Vida nije mogla nikako da mu oprost. Na proslavi Svetog Vartolomeja iskapio je čašu vinskog sirćeta koju je domaćica servirala ispred njega da, ako želi, zakiseli čorbu. „Nije ti neko vino, brate“, prigovorio je deda Mili. Dvapat se ženio. Prvi put s nekom Radojkom, a drugi put s Vidosavom, raspuštenicom iz Karlova. Priča se da je ceo život, odistinski, voleo samo Anu. Branili su mu da se oženi Nemicom. Zbog toga se, verujem, propio i iz prekomorske luke Konstanca otisnuo u tuđi svet.

Sedeći na ulici, na basamacima, pričao mi je o morskim žabama koje su bile velike kao Šojkin „fića“. Inače je vrlo malo govorio. Osim o džinovskim kreketušama koje su vrebale iz okeanskih dubina pričao mi je i o tome kako su ga Nemci u logoru mučili i zabijali mu ekserne pod nokte. Terali su ga da izda gde se krije ilegalac Rada Trnić. Nije priznao da je jedne noći sakrio u svom podrumu političkog komesara Kikindskog partizanskog odreda. Popa će ubrzo poginuti štiteći odstupnicu svojim saborcima, koji su zahvaljujući njegovoj žrtvi izveli uspešan proboj iz obruča nemačkih poternih jedinica kod Simićevog salaša. (U isti taj podrum dedi će, dok je prebiraio krompir i čistio ga od klica, s najvišeg stepenika pasti na glavu unuk Sreten dok se igrao partizana i Nemaca.) Dedu i mnoge druge Mokrinčane je, nije poznato po koju cenu, streljanja spasao Rajko, trgovac na glasu. (Pričalo se i da je dedu sigurne smrti spasao Anin otac, folksdojčer, ali to jednostavno nije bila istina. Opet, moj stric Baka kaže da je deda završio u zatvoru zbog toga što je bio crnoberezijanac, klaio stoku i prodavao meso bez dozvole okupacionih vlasti. Torturu koju je preživio i njegovo herojsko držanje niko nikada nije dovodio u pitanje.) Kad su u Mokrin ušli oslobodioci, danima je pio s Rusima. Dugo je uz baštensku ogradu stajao maslinastozeleni drveni sanduk za granate. Bio je truo i delimično izlomljen, ali su se na njemu i dalje mogle pročitati nekakve oznake na ruskom. Baka Vida je na tavanu sačuvala i olupano, metalno, plavo lonče iz kog su pili Rusi. Nije mi dala da se igram njime. Dozvolila mi je da uzmem stare načve u kojima je nekada mesila hleb. Načve sam koristio kao indijanski kanu. Plovio sam travnatim morem. Deda mi je, takođe, dozvolio da s tavana uzmem drveni malj kojim je u vinogradu zakucavao „tačke“ uz koje je privezivao vinovu lozu. (Kad bih udario o zemlju njime ili kada bih zamahnuo tim maljem pretvarao bih se u Tora, sina Odina.) Pred sezonu berbe grožđa deda bi izneo burad da ih opere. Ponekad se kupao u velikoj kaci. Ja bih, da ne vidi, u kacu ubacio i kerušu Džeki. Njih dvoje bi se praćakali u vodi koja je mirisala na prokiseljeno vino. (Džeki će koju godinu kasnije postati majka mog vernog Floka.) Deda Georgije je imao čitavu kolekciju izdanaka jabuka. Kad god bi pojeo neku sočnu voćku, on bi njeno seme zasejao. U „konki“, na ogradi duž čitavog trema, naređao je na desetine konzervi pašteta sa zemljom iz koje su štrčali vitki izdanci jabuka. Verovao je da će moći da ih kalemi i zasaadi u svoju baštu u kojoj je već imao čitave drvorede plodnih stabala raznog voća. Često sam se igrao u krošnjoj stare kajsije. Jednog jutra, kada se našao tik ispod mene, ispustio sam nekoliko krupnih, prezrelih plodova na njegovu glavu. Kačket mu se sav zamrljao. Smejao se mojoj magarešтини. Isto tako se smejaio i kada sam svojim „ratnim“ maljem uništio lozu nedovoljno zrelih bundeva. Baka je zbog te štete tužno uzdisala. Tresao mu se veliki trbuh dok se kikotaio. Nije se smejaio kad sam njegovom prijatelju, starom šverceru Pakuli ukrao ventil sa unutrašnje gume za bicikl. Mnogi meštani su dolazili da im deda opravi bicikl ili zalepi probušenu gumu. On je znao da sam ukrao ventil s Pakuline gume. Prekorno mi je rekao: „To nije igra.“ Jedna od omiljenih igara bila mi je da meljem mak. Deda i baka su dozvoljavali da veliki mlin za mlevenje maka koriste i njihove komšije, koje bi uslugu plaćale sitnim kovanicama ili bi, kao „ušur“, odvadili šaku--dve svog maka i ostavljali ga u platnenu vrećicu koja je visila pored mlina. Deda je naspram letnje kuhinje, tačno pored

drvenog postolja s mlinom, posadio vinogradarsku breskvu koja je iznenađujuće brzo rasla. Jednom smo, prateći dedine golubove kako kruže u jatu, na grani breskve ugledali žabu gatalinku. Pitao sam dedu da li će ova svetlozelena žabica narasti velika poput onih strašnih morskih žaba koje je sretao na svojim krstarenjima. Deda se, umesto da mi odgovori, samo šeretski nasmejao. Do dedinog golubarnika, koji se nalazio iznad letnje kuhinje, stizalo se kroz Šojkinu radionicu. Stric Baka i moj tata napravili su pregrade i vrata golubarnika od suvih stabljika suncokreta. Ponekad bih odlazio da golubovima „divijakerima“ uspem žito i kukuruz u veliko metalno korito. Golubiji izmet se taložio decenijama na zemljanom podu tavana. Jedne olujne noći su zid i zabat letnje kuhinje iznenada pali i sa sobom povukli i dedin golubarnik. Deda je unajmio zidara Đuriku, ne višeg od metar i po, da popravi zabat i zid letnje kuhinje. Đuriki su pomagali stric Baka i moj tata. Stric Šojka je govorio da je on majstor-električar i nije hteo da učestvuje u zidanju, malterisanju i krečenju. Deda je tvrdio da je temelj bio loš i da je zid pao zbog toga što je kuća izgrađena na turskom groblju. Pavle je predložio da odmah počnemo da kopamo po dedinoj bašti i da u grobovima tražimo dukate. Kad smo svoju zamisao obrazložili dedi, on nas je odveo do jorgovana ispod kog se nalazila duboka rupa s krečom. Kad je podigao poklopac, videli smo da po dnu skaču žabe. Odustali smo od potrage za turskim zlatom kad smo čuli da treba da kopamo dva-tri puta dublje od „krečane“. Pre nego što će se urušiti deo letnje kuhinje, u njoj smo provodili najviše vremena. Posle večere, slušali bismo „Veselo veče“. Recimo, Živan Milić bi pevao „Što to šušti bagrem beli“, baka bi štrikala, ja bih jahao svog tronogog drvenog „konja“ za krunjenje kukuruza, a deda je na flašicu i cuclu hranio mlekom odbačeno prase, koje se grejalo u fioci „smederevca“. Video sam kako je uz staklena vrata letnje kuhinje moj deda pribio baka Vidu. Držao ju je levom rukom oko vrata, a desnom ju je šamarao. Pustio ju je tek kada me je čuo da plačem. Seo je na bicikl i odvezao se nekuda. Baka nije plakala. Rekla mi je: „Nije to ništa. Bilo je i gore.“ Tati sam ispričao šta se desilo. Sačekao je da se deda vrati, a onda je stao ispred njega i počeo da urla poput pobesnelog tigra. Deda je očutao sinovljeve grdnje. Razumeo sam tatu da će deda, bude li još jednom digao ruku na baka Vidu, „imati posla s njim“. Nisam znao šta to znači. Neće proteći puno vremena otad, deda Georgije će se razboleti. Čuo sam ga, dan-dva pred smrt, kako traži oprostaj od nekoga. Tata je posle pričao da je deda pominjao Argentinu i nekakvu tuču zbog kockarskog duga. Izgleda da je deda potegao nož na nekoga. Sahranjen je s britvom. Kovčeg s njegovim telom bio je položen na dve hoklice, na mestu ispred kapije gde sam se najčešće igrao. Neki Šojkin pijani kolega je bezuspešno zakucavao eksere u poklopac sanduka. Stric Baka ga je oterao. Nakon sahrane – tata mi je dao dve pomorandže s dedine nahtkasne. Stavio sam ih u neku narandžastu, plastičnu kofu. Tata je pobesneo kad je video šta sam uradio. Uzeo je pomorandže iz smrdljive kofe i zafrljačio ih u baštu, skroz do bagrema koji su ovičavali komšijsku među, a koji su se, neznanu zašto, najednom osušili. Pesma uz koju je moj deda tugovao bila je ona o bagremu uvelih cvetova. O toj pesmi mi je pričao dok smo ležali jedan uz drugog, na madracu od kukuruzne „ljuštike“, pokriveni „dunjama“ s gušćijim paperjem, u krevetu u kom će jednog kasnog poslepodneva umreti, dozivajući prošle dane. Pevaj,

Živane! „Što to šušti bagrem beli / svojim cvetom uvelim? / Kad ga lahor tiho dirne, / sav u duši zatreptim. // Pa se setim prošlih dana / divno doba, gde si sad? / kad sam ispod cvetnih grana / naj srećniji bio ja.“

6.

Za razliku od mog brata Sretena, sve dok se nismo preselili u Jaukovo, retko sam bio deda Nedin i baba Julkin gost. Sreten je bio *apaš*. Jednom se sakrio ispod trpezarijskog stola i babinim krojačkim makazama odsekao obod dedinog svečanog šešira. Kad su ga svi odreda zbog toga izgrdili, uzeo je kaiš, napravio omču, popeo se na otoman, skinuo kalendar sa zida i provukao glavu eksera kroz rupicu kaiša. Kad je baba Julka naišla, vrisnula je isprepadano: „Nedo, ovaj se obesio!“ Tek kad je deda dotrčao, Sreten je naglo skinuo kaiš s vrata, i počeo da se bekelji i plazi. Baba mu je otela kaiš iz ruku i počela da ga vija po sobi. Jedva je utekao gnevnoj starici. Posle toga, baba je našoj majci rekla: „Milice, nemoj ga više dovoditi!“ U njihovoj kući na lakat je, dok na suprotnom kraju ogromne bašte nije sazidao svoju kuću, živeo moj ujak Milenko s porodicom. Pavle me je upoznao s momcima iz komšiluka. Igrali smo se na kaldrmi, u jendecima, na dudovima, na napuštenom placu na kom smo napravili fudbalski teren i podigli koš, na ujakovim traktorima i kombajnim, na kamarama slame ili u kotarkama. Bio sam najmlađi. Bio sam „zlatna buva“. Često smo znali da tumaramo po ataru Vodoplava ili po obližnjim vinogradima i voćnjacima, da hvatamo mrežom ribe iz kanala DTD, da „pucamo karbidom“, da vozimo „taljuge“ po zaleđenom „Salatarovom ribnjaku“, da istražujemo „Kelerovu kadu“ ili napuštenu staru ciglanu. Uveče bismo pravili gozbu: pekli krompir „u čakšire“, jeli čvarke i slaninu-sapunjaru, uz logorsku vatru od „čokanjica“ i „tulaja“ zapaljenu na sokaku. (Tokom jedne od tih gozbi Pavle će, za kaznu što nam je uništio koš, staviti na glavu krunu od čička onom Bati, što će, koju godinu kasnije, ukrasti tepih iz kikindske Robne kuće „Beograd“ i prebaciti ga preko krova „fiće“; ogroman tepih će biti duži od „fiće“ i vući će se po kolovozu; narodna milicija će ga ubrzo uhvatiti. Kad smo se zamomčili, počeli smo da izlazimo u „varoš“, najpre u mokrinski bioskop gde smo gledali „Grčke smokvice“ ili „Kung-fu majstore bogalje“. Špageti-vesterni, erotske filmske komedije i hongkonški filmovi bili su najviši domet našeg kulturnog života tokom ranih osamdesetih.) Igrali smo se u ruševinama, koje su se nalazile preko puta moje novoizgrađene porodične kuće. Krili smo se u napuštenom voćnjaku i podivljalom vinogradu kao u džungli. A onda je tu ruiniranu paorsku kuću kupio penzionisani kapetan duge plovidbe, koji je, pričalo se, oplovio sva svetska mora i okeane. Nije znao da će se sa najokrutnijim gusarima sukobiti u Mokrinu. Razočarani time što smo ostali bez igrališta, rešili smo da započnemo rat protiv okupatora. Prvo smo iskopali na stotine rupa i u njih sakrili „mine“ iz poljskog klozeta. Govna smo ceo dan prenosili u kofama, ubacivali pažljivo u rupe i zatrpavali ih. Potom smo prikupili semenje raznoraznog korovskog bilja i zasejali ga po inače zapuštenoj bašti. Moreplovac je, krčeći svoj plac, često upadao u minsko polje. Besan kao pas, psovao je na svim svetskim jezicima dok je čistio smrdljive i lepljive đonove

svojih čizama. Predviđali smo da ga najgore tek čeka, kad na proleće stane da se bezuspešno obračunava sa samoniklom ivom, velikim liscem, teofrastovom lipicom, konjskim štavljom, zubačom, gorušicom, čičkom, pirevinom, divljim ladoležom, palamidom, štiirom, kukutom i repuhom. To je bila naša osveta stranom zavojevaču. Uskoro nas je okupirala potpuno drugačija vrsta zabave. U ujakovoj mašinskoj radionici smo „zalivali“ kokošja jaja. Izvukli bismo špicem i iglom žumance i balance, a umesto njih ubrizgali auto-git. Hteli smo da imamo najjača jaja u selu. Malo koga smo uspeli da prevarimo našim „zalivencima“. Pavle se, nekom prilikom, mučio da skine zapeklu iglu sa šprica. Sedeo sam pored njega na betonskom stepeništu i posmatrao ga. Povukao je najsnažnije što je mogao. Igla je namah spala i završila u mojoj butini. Malo je falilo da se onesvestim od iznenadnog reskog bola. Brzo smo utrčali u Pavlovo kupatilo. Pomogao mi je da izvučem iglu iz noge. Potom je uzeo „vim“ prašak i žustro lupkao kutijom o dlan. Hteo je da mi ispere ranu deterdžentom. Međutim, poklopac se naglo otvorio, a sav prašak mi je završio u ustima. Što sam ih više ispirao, iz usta mi je izlazila sve obilnija pena. Istrčao sam iz kupatila u dvorište i počeo da pljujem na sve strane. Pavle mi je pridržavao glavu dok sam iz sebe izbacivao mlazove pene. Na kraju sam se, onemoćao, sav zapenušan od „vima“, naslonio na stablo trešnje. Pavle je prestravljeno seo ukraj mojih nogu. Utom je odjeknuo pucanj iz lovačke puške. Ujak je izvirio ispod krova. „Čvorci“, rekao je i nestao u mraku nezavršenog potkrovlja.

7.

Ujakov TAM-ov „pionir“ je umirao laganom smrću na zarđalim čeličnim felnama, dopola utonulim u zemlju. Ko zna ko mu je i pre koliko vremena razlupao šoferšajbnu. Ni bočnih stakala na kontra vratima nije bilo. Maslinastozelena farba se mogla prepoznati tek ponegde na limariji. U prikolici se nalazila hrpetina neprepoznatljivog metalnog otpada. Iz raspadnutog sedišta virili su federi. Sedeo sam za volanom, koji nisam mogao da pomeram ni levo ni desno. Pavle je rekao: „Ostali smo bez municije, moram se popeti na krov i gađati ih iz protivavionskog topa.“ Vešto se uspenrao na kabinu. Neprijatelj je još snažnije zapucao na nas. Viknuo je: „Zatvori vrata.“ Nisam ih zatvorio. Ponovo je viknuo: „Zatvori vrata.“ Ponovo ih nisam zatvorio. Viknuo je još jedanput: „Zatvori vrata.“ Nisam ih odmah zatvorio. Ne znam zašto sam oklevao. Pružio sam se preko raspadnutog, smrdljivog sedišta i dohvatio s mukom ručicu. Zatvorio sam ih uz tresak. Pavle je bolno zavapio: „Jao, moj palac, moj palac!“ Kroz prorez između okvira vrata i kabine curila je krv. Deda Neda i baba Julka su, čuvši jauke, izleteli iz kuće i dotrčali do kamioneta. Pavle je urlao od bolova s palcem prikleštenim kao u mengelama. Deda je otvorio vrata i uzeo mog saborca u naručje. Pavlu je cela šaka bila krvava. Stavio ga je na paktreger svog „partizana“. Odvezli su se u ambulantu. Nisam izlazio iz „pionira“. Baba je, s vremena na vreme, ljutito pogledala u mene. Pavle me je potražio odmah po povratku od lekara. I dalje sam se krio u kabini. Seo je pored mene. Pokazivao mi je svoj uvijeni palac: „Vidi.“ Deda i baba su nam rekli da izađemo iz naših „bornih kola“. Zabranili su nam da se igramo na ujakovom otpadu i u dedinoj ko-

važnici. Deda nas je obojicu zagrlio. Rekao je: „Vi ste borci. Ne napušta se borba zbog povređenog palca.“ Podigao je svoju čvornovatu, kovačku ruku i pokazao nam šaku bez palca. Okretao ju je, približavao je i udaljavao od nas. Pavle je uz njegovu četvoroprstu šaku prislonio svoj palac umotan u zavoj. Odmah nam je postalo jasno. Za nas, borce-pionire, naš deda je bio heroj, koji je u borbi s okupatorom izgubio palac. (Koji godinu kasnije, demencija će mu odseći razum, kao što mu je onomad kovački malj odsekao palac. Pavle i ja ćemo na čelu posmrtno povorke nositi teški krst od čamovine.)